

PROF. UNIV. DR. NICOLAE DOBRIȘAN

LIMBA ARABĂ CONTEMPORANĂ

VOL. I

EDIȚIA A II-A

Procesare și tehnoredactare
Asist. univ. Roxana Mareș
Procesare și revizie generală
Asist. univ. Teodora Kabbara

PROF. UNIV. DR. NICOLAE DOBRIȘAN

LIMBA ARABĂ CONTEMPORANĂ

Vol. I

EDIȚIA A II-A

Copyright © 2014, **Editura Pro Universitaria**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

Editurii Pro Universitaria

Nici o parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al

Editurii Pro Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

DOBRIȘAN, NICOLAE

Limba arabă contemporană / Nicolae Dobrișan. –

Ed. a 2-a. - București, 2014

2 vol.

ISBN 978-606-647-958-5

Vol. 1. - Bibliogr. - ISBN 978-606-647-956-1

811.411.21(075.8)

INTRODUCERE

Limba arabă face parte din ramura sudică a limbilor semitice, împreună cu limba sud-arabă, atestată numai în inscripții, și cu idiomurile etiopiene. Ramura nordică a familiei limbilor semitice cuprindea subgrupul cananeean (limbile feniciană și ebraică) și subgrupul arameean (limbile aramaică și siriacă), iar ramura orientală cuprindea idiomurile asiro-babiloniene sau akkadeene.

Limba arabă este vorbită în momentul de față, într-una sau alta din formele sale, de o populație de circa 300 milioane de locuitori care trăiesc într-o arie geografică foarte întinsă. Ea este limba oficială a 23 de state dispuse pe continentele asiatic și african, de la est la vest în următoarea ordine: Irak, Kuwait, Qatar, Bahrayn, Emiratele Arabe Unite, Oman, Arabia Saudită, Yemen, Iordania, Siria, Liban, Palestina, Egipt, Sudan, Djibuti, Eritreea, Somalia, Libia, Tunisia, Algeria, Maroc, Mauritania. În Mauritania și Somalia, state care fac parte din Liga Statelor Arabe, araba este a doua limbă oficială. Ea mai este vorbită și în zone limitrofe cu statele menționate, precum și în comunitățile arabe din numeroase state din Asia, Africa, Europa și America.

În forma sa scrisă, araba este limba „liturgică” a Islamului, limba religioasă a peste un miliard de musulmani care trăiesc într-un teritoriu imens, ce se întinde de la Insulele Sonde, în est, până la Oceanul Atlantic, în vest, precum și în comunitățile de pe celelalte continente.

Considerată ca una din marile limbi ale lumii, araba a fost acceptată ca limbă de lucru în cadrul O.N.U. și U.N.E.S.C.O., precum și în diverse organisme și foruri internaționale.

Cea mai veche atestare a limbii arabe datează din secolul al II-lea d.Ch.. Textele epigrafice datând din această perioadă, cunoscute sub numele de inscripțiile *lihyān*-ite sau *ṭamūd*-ite, alături de altele câteva datând din secolul al VI-lea d.Ch. (cele de la Zebed și Harrān), sunt foarte scurte și au un conținut lipsit de o importanță deosebită.

Se admite că la baza limbii arabe literare s-ar afla acea *koiné* pe care au utilizat-o în secolul al VI-lea poeții din Arabia centrală și orientală. Faptul că textul Coranului, cartea sacră a Islamului, a fost elaborat în prima jumătate a secolului al VII-lea în aceeași *koiné*, la care s-au adăugat și unele particularități proprii dialectului tribului Qurayș, din care provenea profetul Muhammad, a ridicat acest idiom la rangul de limbă sacră. Aceasta explică în mare parte stabilitatea limbii arabe scrise, care în linii generale a rămas aproape neschimbată de la începutul erei islamice până în zilele noastre. În primele secole ale erei musulmane s-a dezvoltat în această limbă una din marile culturi și literaturi ale omenirii. În secolele al VIII-lea și al IX-lea, gramaticii, filologii și lexicografii au elaborat normele limbii arabe, luând ca bază textul Coranului, hadisele (tradițiile despre spusele și faptele profetului Muhammad) și, în mai mică măsură, graiurile beduine considerate a fi cele mai pure.

În perioada de înflorire a civilizației sale, limba arabă a împrumutat scrierea sa, precum și numeroase elemente de vocabular, altor limbi orientale, cum sunt persana, afgana, kurda, urdu și o serie de limbi turcice. Direct din arabă sau prin intermediul limbilor menționate, cu care s-a aflat în contact nemijlocit, numeroase elemente lexicale și alte fapte de limbă s-au transmis și altor limbi, inclusiv celor europene. Prin intermediul limbii turce, de exemplu, au pătruns în limba română, în perioada dominației otomane asupra țărilor române, numeroase elemente lexicale arabe, dintre care unele sunt în circulație și în zilele noastre.

După perioada de aur din istoria civilizației arabe, care în linii mari se încheie în secolul al XIII-lea, a urmat o perioadă de declin politic și cultural ce s-a prelungit până în secolul al XVIII-lea, când a atins punctul culminant. În secolul al XIX-lea a început renașterea spirituală arabă.

După al doilea război mondial se poate vorbi de o nouă renaștere politică și culturală a lumii arabe. Rând pe rând și-au dobândit independența, ca rezultat al luptei duse împotriva dominației coloniale, actualele state arabe. Încercările de

creare a unor uniuni ale statelor arabe demonstrează conștiința unității, care este vie la toate popoarele arabe.

* * *

Limba arabă actuală prezintă o situație specială de diglosie, care constă în coexistența a două aspecte.

Pe de o parte, **araba vorbită** (*al-luġa ad-dāriġa* sau *al-luġa al-‘āmmiyya*) reprezentată de multitudinea idiomurilor (*lahġāt*) care se vorbesc din Irak, în est, până în Maroc, în vest. Acestea nu au beneficiat de o consacrare scrisă decât foarte sporadic în ultimele decenii și s-au dezvoltat ca orice limbă vie, fiind doar în mică măsură contaminate de limbile substrat sau adstrat. În dialecte s-a dezvoltat doar o literatură orală (romane cavalierești, povestiri, basme, cântece lirice, balade, proverbe) care, din păcate, nu a fost înregistrată și studiată decât foarte puțin, în ultima vreme. Atât în mediile populare cât și în cele cultivate dialectele sunt peste tot limba de conversație curentă. Pe de altă parte, **araba literară** (*al-fuṣḥā*), limba scrisă, a presei și cărților de tot felul, a învățământului, a corespondenței publice și private. Ea este una și aceeași pentru toate țările arabe, cu deosebiri aproape nesensibile, îndeosebi pentru străinii care o învață, ținând îndeosebi de lexic. Facem abstracție de unele particularități fonetice pe care vorbitorii unui dialect sau altuia le introduc în rostirea cuvintelor a căror grafie este identică pretutindeni. Fiind folosită și ca limbă a mijloacelor de informare, a conferințelor și în mare măsură și a discursurilor, a procesului de învățământ cu toate etapele sale, araba literară a căpătat și calitatea de limbă vorbită. Acest idiom, fiind rezultatul unei achiziții, se suprapune dialectelor materne, dar nu li se substituie niciodată.

În ceea ce privește idiomurile vorbite, trebuie remarcat de la început faptul că ele nu se deosebesc structural de limba literară și că între ele și aceasta nu există o separare netă, ci se întrepătrund. În ultima jumătate de secol, a avut loc o reducere considerabilă a deosebirilor dintre limba literară și idiomurile vorbite, ca urmare a

dezvoltării învățământului, culturii și mijloacelor de informare, dar și ca o consecință a eforturilor depuse de instituțiile academice și de învățământ din țările arabe. Fără îndoială că vor continua să existe niveluri diferite, poate mai pronunțate decât în cazul altor limbi, dar procesul de apropiere între limba literară și idiomurile vorbite va continua să se intensifice, iar în cercurile lingvistice arabe discuția despre „araba medie” este la ordinea zilei.

Ceea ce deosebește în mod tranșant dialectele de limba literară este pierderea desinențelor cazuale și modale în aproape toate dialectele, cu excepția unor idiomuri beduine. La aceasta se adaugă deosebiri de ordin fonetic: unele sunete din inventarul fonetic al limbii literare sunt înlocuite cu altele în anumite dialecte. În ceea ce privește vocabularul, volumul lexicului dialectelor, luate în fiecare în parte, este mult mai limitat decât cel al limbii literare. La acest nivel se produc interferențele cele mai vizibile între limba literară și dialect. Foarte adesea, vorbitorii diferitelor dialecte recurg la materialul lexical al limbii literare și, din cealaltă direcție, limba literară, în special limba literaturii beletristice, împrumută de la dialectele vorbite cuvinte și expresii specifice pe care le întâlnim în operele unor prozatori contemporani. În altă ordine de idei, unele împrumuturi lexicale pătrund în limba literară prin intermediul dialectelor vorbite. Pe de altă parte, marii scriitori arabi din perioada modernă și contemporană au reușit să transpună expresia dialectală în tiparele limbii arabe literare. Procedeu numit de către cercetătorii arabi *tafșih* (< *al-fușhā*) este o contribuție meritorie a scriitorilor de seamă, în direcția reducerii deosebirilor dintre dialecte și limba literară și ea este ilustrată în mod magistral de marele prozator Naghib Mahfuz, dar nu numai de el.

Deosebiri mai vizibile între dialecte și limba literară există însă în domeniul sintaxei, dar frazeologia și „stilistica” dialectelor și limbii literare deopotrivă abandonează schemele învechite și recurg la tipuri de îmbinări noi, multe din ele sugerate de alte limbi, în timpurile moderne mai ales de limbile europene de mare circulație.

Între dialecte nu există deosebiri într-atât de mari încât înțelegerea dintre doi arabofoni să fie imposibilă, chiar și atunci când ei provin din regiuni periferice, situate la extreme. Se disting, însă, două grupuri mari de idiomuri între care există deosebiri mai pronunțate, determinate de condițiile istorice și culturale în care au evoluat: dialectele din aria de est (Mașriq) și dialectele din aria de vest (Mağrib). În mare, granița dintre cele două grupuri coincide cu partea de vest a Egiptului și Sudanului. În interiorul acestor grupuri se pot distinge, de la est la vest: dialectul irakian, dialectul siro-libanez, dialectul Peninsulei Arabe, dialectul egiptean și dialectul maghrebit. În interiorul acestora, însă, există deosebiri de la un idiom regional la altul, uneori destul de pronunțate.

Alături de dialectele particulare există limba scrisă, comună, a cărei structură gramaticală este foarte apropiată de cea a limbii Coranului. Dacă pentru denumirea acestei limbi orientaliștii utilizează mai mulți termeni (limba clasică, scrisă sau literară, neoarabă, arabă modernă sau arabă literară), gramaticii arabi o cuprind sub un singur termen - *al-fușhā* - varianta „cea mai elocventă”. Această *al-fușhā* este atât în liniile sale cele mai generale cât și în detalii *al-‘arabiyya* clasică, limba în care a fost elaborată tot ceea ce se numește literatură arabă, de la poezia preislamică și Coran până la literatura din zilele noastre. Ea este încă plină de vitalitate, servind atât ca mijloc de expresie pentru tot ceea ce se scrie, de la presă, literatura beletristică și științifică până la corespondența privată și formularistica administrativă, cât și ca mijloc de conversație, interferându-se eventual cu dialectul. În această limbă a fost elaborată în decursul ultimului secol o literatură bogată și variată care și-a reocupat locul alături de marile literaturi ale lumii. Literatura, inclusiv poezia, pe de o parte, limbajele de specialitate, pe de altă parte, caută și reușesc să găsească noi modalități de înnoire pentru a putea răspunde cerințelor civilizației contemporane. Mijloacele interne de îmbogățire a lexicului se dovedesc deosebit de viabile și doar în rare cazuri araba recurge la împrumuturi din alte limbi. Cu ajutorul acestor mijloace a fost elaborată o

terminologie științifică și tehnică, iar în etapa actuală se depun eforturi stăruitoare pentru unificarea acesteia. Limba arabă dispune de mijloace suficiente și se dovedește aptă să țină pasul cu evoluțiile care au loc în toate domeniile culturii și civilizației, iar menținerea unității sale reprezintă un factor esențial care concură la asigurarea unității politice și spirituale a lumii arabe.

* * *

În lucrarea *LIMBA ARABĂ CONTEMPORANĂ* (volumul I) sunt abordate, în mod exhaustiv, toate chestiunile de fonetică și fonologie, dar mai ales, problemele de morfologie (verb, nume, particulă), cu frecvente trimiteri la faptele de sintaxă și uneori de dialectologie, ceea ce îi conferă în bună măsură calitățile unui tratat foarte cuprinzător.

Ea este destinată studenților din toți anii de studii de la toate universitățile din România în care se studiază limba arabă, masteranzilor, doctoranzilor, precum și tuturor acelor care sunt interesați de învățarea sau aprofundarea limbii arabe.

Autorul le este foarte îndatorat doamnei conf. univ. dr. Gabriela Lupchian, decan al Facultății de Limbi și Literaturi Străine din cadrul Universității Creștine „Dimitrie Cantemir” și doamnei conf. univ. dr. Maria Mihalciuc, prodecan al acestei facultăți, care i-au oferit sugestii, au încurajat și au sprijinit apariția acestei lucrări. Nu în ultimul rând, autorul aduce sincere mulțumiri asistentei universitare Roxana Mareș de la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” și asistentei universitare Teodora Kabbara de la Universitatea „Spiru Haret”, care au procesat această lucrare și s-au ocupat de tehnoredactarea ei.

Profesor univ. dr. **Nicolae Dobrișan**, membru corespondent al Academiei de Limba Arabă din Cairo și al Academiei de Științe din Damasc.

Aprilie 2010